

Viva la morte!

A CAPELLA SILENTIUM HANGVERSENYE

CARLO GESUALDO ÉS ALESSANDRO SCARLATTI

MÚVEIBÓL

2017. MÁRCIUS 25., 19 ÓRA

BUDAPEST PONT

MŰSOR

CARLO GESUALDO: ARDITA ZANZARETTA
(EGY MERÉSZ KIS SZÚNYOGOSKA)

CARLO GESUALDO: SE LA MIA MORTE BRAMI
(HA VÁGYOD HALÁLOMAT)

CARLO GESUALDO: BELTÀ, POI CHE T'ASSENTI
(SZÉPSÉGEM, MIVEL ELHAGYSZ)

CARLO GESUALDO: DEH, COME INVAN SOSPIRO
(AH, HIÁBA SÓHAJTOK)

ALESSANDRO SCARLATTI: O MORTE
(Ó, HALÁL)

ALESSANDRO SCARLATTI: ARSI UN TEMPO
(EGYSZER LÁNGRA LOBBANTAM)

ALESSANDRO SCARLATTI: SDEGNO LA FIAMMA ESTINSE
(HARAG OLTOTTA KI A LÁNGOT)

CARLO GESUALDO: MORO, LASSO, AL MIO DUOLO
(HALDOKLOM, ELALÉLOK A BÁNATTÓL)

CARLO GESUALDO: „IO PARTO” E NON PIÙ DISSI
(„ELMEGYEK”, ENNYIT MONDTAM CSAK)

CARLO GESUALDO: GIÀ PIANSI NEL DOLORE
(VALAHA FÁJDALMASAN SÍRTAM)

ALESSANDRO SCARLATTI: MORI, MI DICI
(„HALJ MEG” – ÍGY SZÓLSZ HOZZÁM)

A madrigálok között Szabó Zsolt és Schallinger-Foidl Artúr
korabeli gambazenét és improvizációkat játszik.

* * *

Kérjük, a műsorszámok között ne tapsoljanak!
www.capellasilentium.com

Carlo Gesualdo (1566–1613) Venosa hercege, Conza grófja, a késő reneszánsz itáliai zeneszerzője és lantjátékosa, nemesember és hírhedt gyilkos volt, csembalón és gitáron is játszott.

Főnemesi családból származik. Nagybátyja *Borromeo Szent Károly* olasz bíboros érsek, a katolikus egyház egyik nagy reformátora, a tridenti zsinat határozatainak első végrehajtója volt. Édesanyja *IV. Pius pápa* unokahúga volt.

Kapcsolatban állt a zeneszerző *Pomponio Nennával*, ám az bizonytalan, hogy mester és tanítványa voltak-e avagy pályatársak.

1586-ban feleségül vette első unokatestvérét, aki két évvel később szerelmi afférbe keveredett. Az asszony két évig titokban tudta tartani ezt a kapcsolatot, de csak férje elől: mások előtt jól ismert volt hűtlensége. Végül 1590. október 16-án Nápolyban, az egykori Sanseverino palotában csapott le kettejükre a mester és annak szolgálói. Az áldozatok megcsonkított holttestét a palota előtti térre vitték, hogy mindenki lássa. Gesualdót nemes emberként mentelmi jog illette, így nem vonták felelősségre, de az áldozatok rokonainak bosszúja elől Gesualdo városában álló kastélyába menekült.

1594-től 1597-ig Ferrarában élt, miközben élvezte azt, hogy a város *avantgard* légkörében alkothat, Itália legjobb zenészeivel körülvéve. Itt adta ki madrigáljainak első kötetét, sőt a *Concerto delle donne* nevű csoporttal, Itália három leghíresebb virtuóz női énekesével dolgozott.

Miután hazatért Gesualdóba, néhány helyi virtuóz muzsikust gyűjtött össze maga köré, hogy a ferraraihoz hasonló körülményeket teremtsen; elő tudják adni darabjait. Zenealkotó műhelyé tette a kastélyt, ám csak saját maga számára. Tekintélyes anyagi készletei lehetővé tették, hogy énekeseket és zenészeket egyaránt felfogadjon, de mivel visszavonult emberként élt, az otthona soha nem válhatott kulturális központtá. 1599-től 1613-ban bekövetkezett haláláig alig hagyta el kastélyát, és a zene volt egyedüli szenvedélye. Híres műveinek jelentős részét Nápolyban adták ki 1603 és 1611 között, és ezek közül a legmerészebben kromatikus és legnehezebb darabokat ebben az elszigeteltségben komponálta.

Élete végén mély depresszióban szenvedett, ám azt nehéz bizonyítani, hogy a többszörös gyilkos bűntudatától-e. *Tommaso Campanella* olasz filozófus és teológus 1635-ben megjelent írása szerint Gesualdo arra kérte szolgálait, hogy minden este verjék meg. Összegyűjtötte nagybátyja csontmaradványait, s azt remélte, ez gyógyulást jelent elmezavarára és lehetséges feloldozást elkövetett bűneire.

Zenéjének jellegzetessége, hogy sötét kromatikát, disszonáns hangsúlyokat helyez olyan érzelmeket kifejező szavakra, mint a szerelem, fájdalom, halál, elragadtatás, gyötrellem.

Madrigáljainak szövege – amelyeket legtöbbször saját maga költött – elválaszthatatlan a zenétől, egyes szavak teljes figyelmet követelnek. Gesualdo kísérletező és jelentősen kifejező, egyértelműen vadul kromatikus komponista. Ez a fajta zenei irány a XIX. századig nem jelenik meg újra a zenetörténetben.

Kiadott zenéit három részre oszthatjuk: egyházi vokális művek, világi vokális művek és hangszeres művek. Leghíresebb kompozíciói a hat kötetben kiadott *madrigáljai* (1594 és 1611 között), valamint a *Tenebræ responzóriumok*. Ezek abban különböznek egymástól, hogy utóbbiak szövegét Jézus szenvedéstörténetének részletei alkotják. A kiadott művein kívül rengeteg kézirat maradt fenn, köztük kromatikus kísérletek, korabeli avantgard monódiák. Néhány közülük a ferrarai évek alatt a *Concerto delle donne* virtuóz énekesei számára született.

Az első madrigálkötet darabjai a kortársakéhoz hasonlóak. A szokatlan harmóniák, keresztállások és heves ritmikus ellentétek száma megemelkedik a későbbi kötetekben. Az ötödikben és a hatodikban található a leghíresebb és legszélsőségesebb példák – ezek ma is hallhatók a *Moro, lasso, al mio duolo* és *Beltà, poi che t'assenti* kezdetű madrigálokban. Gesualdo partitúraszerűen, egymás fölött írta le a szólamokat, hogy ellenpontos feltalálásai más zenészek számára is jól láthatók legyenek.

Stílusára különösen jellemző, hogy a lassú tempójú, vad, néha sokkolóan kromatikus részeket gyors, diatonikus szakaszok váltják. Néhány kromatikus szakasz mind a 12 félhangot tartalmazza, igaz, néha más-más szólamban jelennek meg. A mester kedvelte a tercrokon (A-dúr – F-dúr, vagy a Cisz-dúr – a-moll) kapcsolatokat.

* * *

Alessandro Scarlatti barokk zeneszerző, 1660-ban született Szicíliában, Palermóban, majdnem 100 évvel *Gesualdo* után. Bár Szicília pár száz évvel később a maffia létrejöttének színtere is lett, Scarlatti élete nem alakult bűnügyi regényként. Zenész család sarja, testvére és öt életben maradt gyermeke közül kettő is zeneszerző lett. Közülük a legismertebb talán *Domenico Scarlatti*, akit leginkább csembalószonátáiról ismerünk.

A Scarlatti család 1672-ben Rómába költözött, ahol Alessandro egy kórusiskolában tanult, és sok pártfogóra tett szert. Első igazi sikerét egy operája hozta meg (*Gli equivoci nel sem'biante*), ami sok városba, többek között Nápolyba, Bolognába és még Bécsbe is eljutott. Ennek a sikernek a hatására került Alessandro Nápolyba 1683-ban, ahol az alkirály udvari zeneszerzőjeként működött.

Nápolyban ekkoriban nagy divatja volt az operáknak. Eleinte velencei darabokat játszottak, de Scarlatti ott tartózkodása idején már kezdtek megjelenni a nápolyi szerzők művei is. Az akkor kibontakozó nápolyi „operaiskolának” Scarlatti lett az egyik

legnagyobb alakja a maga kb. 120 operájával, amiből mára csupán 36 maradt fenn teljes terjedelmében. Neki tulajdonítjuk a nyitány fogalmának kialakulását is.

A nápolyi „operaiskola” szerzői számára a szöveg magáért való zenei érték. A darabok szereplői esetenként csak szavakat, mondatokat ismételve, miközben az énekeseknek lehetőségük nyílik megcsillogtatni virtuóz tudásukat. Például Scarlatti egyik druzsája, *Alessandro Stradella* egyik operájában egyetlen szóra (*furore* – düh) 97 hangjegyet írt.

Ekkoriban távol állunk már a madrigáltól, mint zenei műfajtól. Az uralkodó műfaj sokkal inkább az opera, az oratórium vagy a kantáta. A madrigálzene *Gesualdo* és *Claudio Monteverdi* alkotásaiban élte virágkorát, amelyeknek szenvedélyességét, merészségét szinte már nem lehetett tovább fejleszteni. Scarlatti ebben a korban szerezte madrigáljait, szám szerint nyolcat.

A darabok – egy négyszólamút kivéve – mind ötszólamúak, majdnem mind a szokványos felrakásban: 2 szoprán, alt tenor, basszus. Egy furcsa kivétel van csak, a *Cor mio, deh non languire* című madrigál, amely egy nem sokat látott együttesre van megírva: 4 szoprán és 1 kontraalt.

Bár a madrigál reneszánsz műfaj, hallatszik, hogy itt a köznyelvük már nem a reneszánsz, hanem a barokk, hiszen *Gesualdo* és *Monteverdi* madrigáljain már túl vagyunk majdnem 100 évvel. Scarlatti a madrigál műfajában nem akart formabontó lenni, sokkal inkább archaizáló, mindenesetre otthonosan mozog benne. Mint minden madrigál, ezek a darabok is tele vannak szófestéssel (madrigalizmus). Például a halált általában valami zuhanás a mélybe (nagyobb hangközlépés lefelé), a szerelmet, lángot, szenvedélyt intenzív, vibráló zene, a jeget, hideget (ebben a közegben) meglepő akkordkapcsolatok jellemzik.

CARLO GESUALDO: ARDITA ZANZARETTA

Ardita zanzaretta
morde colei che il mio cor strugge e tiene
in così crude pene.
Fugge poi e rivola
in quel bel seno che il mio cor invola,
indi la prende e stringe e le dà morte
per sua felice sorte.

Egy merész kis szúnyogocska
megcsípi a nőt, ki tönkreteszi szívem és
ezzel gyötrelmes szenvedést okoz.
Elmenekül, majd visszazáll
a csodás kebelre, mely ellopja a szívem,
az viszont elkapja, lecsapja és megöli:
ó, mily boldog vég!

Ti morderò ancor io,
dolce amato ben mio,
e se mi prendi e stringi, ahi, verrò meno
provando in quel bel sen dolce veleno.

*(Illuminato Perazzoli: Fileno, 1596 [favola
boschereccia])*

Én is megmardoslak,
édes szerelmem,
s ha engem is elkapsz és lecsapsz, jaj,
[elájulok
az édes mérget ízelve csodás kebleden.

*(Illuminato Perazzoli: Fileno, 1596 [erdei
tündérmese])*

CARLO GESUALDO: SE LA MIA MORTE BRAMI

Se la mia morte brami,
crudel, lieto ne moro,
e dopo morte ancor te solo adoro.
Ma se vuoi ch'io non t'ami,
ahi, che a pensarlo solo,
il duol m'ancide e l'alma fugge a volo.

Ha vágyod a kíméletlen halálomat,
boldogan halok meg,
és utána is csak Téged imádlak.
Ha viszont azt kívánod, ne szeresselek
[többé,
jaj, már a gondolattól is
megöl a fájdalom, elmenekül a lelkem.

CARLO GESUALDO: BELTÀ, POI CHE T'ASSENTI

Beltà, poi che t'assenti,
come ne porti il cor, porta i tormenti.
Chè tormentato cor può ben sentire
la doglia del morire,
e un' alma senza core,
non può sentir dolore.

Szépség, mivel elhagysz,
és elviszed a szívem, vidd a szenvedést is.
A szenvedő szív nagyon jól
érzi a halál fájdalmát,
de a lélek szív nélkül
nem érez bánatot.

CARLO GESUALDO: DEH, COME INVAN SOSPIRO

Deh, come invan sospiro,
deh, come invan vi miro,
poichè, crudel, voi fate ogni un gioire,

et a me sol morire.
Infelice mia sorte,
che la vita per me divenga morte.

Ah, hiába sóhajtok,
ah, hiába bámulom,
mert, te átkozott, örömet hozol
[mindenkinek,
csak nekem hozol egyedül halált.
Nyomorult a sorsom,
az élet inkább változzon halállá.

ALESSANDRO SCARLATTI: O MORTE

O morte, a gl'altri fosca, a me serena

Scaccia con il tuo stral, lo stral d'amore.
Spenga, il tuo ghiaccio l'amoroso ardore

Spezzi la falce tua la sua catena.

Ó halál, másoknak nyomasztó, de nekem
[derűs!
Úzd el a te dárdáddal a szerelem nyilát,
Hűtse le dermesztő hideged a heves
[érzelmeket,
Szakítsa szét kaszád az ő láncát!

ALESSANDRO SCARLATTI: ARSI UN TEMPO

Arsi un tempo e l'ardore
Fu già soave al core.
Hor prendo amor per gioco
Ghiaccio fatto il desio,
cenere il fuoco.

Egyszer lángra lobbantam, és a szenvedély
Gyengéden tolongott a szívemben.
De az idő játékká tette a szerelmet,
A vágy jéggé,
A tűz hamuvá lett.

ALESSANDRO SCARLATTI: SDEGNO LA FIAMMA ESTINSE

Sdegno la fiamma estinse
E rintuzzò lo strale
e sciolse il nodo,
Che m'arse, che mi punse
E che m'avvinse
Nè di legame il core paventa,
Nè di piaga, nè d'ardore
Nè cura se baleni,
Perfida!
O s'hai quegl'occhi tuoi sereni
Che lieti fuor dell'amoroso impaccio,

Sprezza l'incendio, le quadrelle e'l laccio.

Harag oltotta ki a lángot,
Ami engem megperzselt,
Eltompította a nyilat, ami megsebzett,
És eloldozta a köteléket,
Ami körülfont.
Sem kötelék nem félemlíti a szívet,
Sem sebesülés, sem szenvedély,
És nem törődik a villámlással.
Hűtlen!
Ha szemeid még derűsek,
örvendezők és szabadok a szerelmi
[terhektől,
akkor vesd meg a tüzet, a nyilat és a
[köteléket.

CARLO GESUALDO: MORO, LASSO, AL MIO DUOLO

Moro, lasso, al mio duolo:
e chi mi può dar vita,
Ahi, che m'ancide e non vuol darmi aita.
O dolorosa sorte,
chi dar vita mi può,
ahi, mi dà morte.

Haldoklom, elalélok a bánattól:
És aki megmenthet engem,
Jaj, megöl és nem segít nekem.
Ó, fájdalmas végzet,
Aki megmenthetne,
jaj, halált hoz rám.

CARLO GESUALDO: „IO PARTO” E NON PIÙ DISSI

„Io parto” e non più dissi, che il dolore
privò di vita il core.
Allor, proruppe in pianto e disse Clori

„Elmegyek”, ennyit mondtam csak, a
fájdalom megfosztotta a szívem az élettől.
Aztán Chloris sírásban tört ki, majd ezt
[mondta

con interrotti omèi: „Dunque a i dolori
io resto. Ah, non fia mai
ch'io non languisca in dolorosi lai.”
Morto fui, vivo son, che i spirti spenti,
tornàro in vita a s' pietosi accenti.

siránkozás közepette: „Szomorúságban
maradok. Ah, soha ne
lankadjanak gyászos énekeim.”
Halott voltam, de most élek, elhaló lelkem
újra életre kelt ily könnyöretes szavakban.

CARLO GESUALDO: GIÀ PIANSI NEL DOLORE

Già piansi nel dolore
or gioisce il mio core,
perché dice il ben mio:
„Ardo per te ancor io”.
Fuggan dunque le noie e' l tristo pianto,
homai si cangi in dolce e lieto canto.

Valaha fájdalmasan sírtam,
Most örvend a szívem,
Mert kedvesem azt mondja:
„Én is égek érted.”
Elszáll minden gondom, szomorú
[könnyeim
Mától fogva édes, boldog dallá váljanak.

ALESSANDRO SCARLATTI: MORI, MI DICI

Mori, mi dici e mentre
Con quel guardo crudel morir mi fai,
Con quel dolce parlar vita mi dai.
Ahi, che vita omicida,
Che mi tien vivo sol, perchè m'ancida!
Lasso! Ben veggio omai come negli occhi
E nella bocca porte,
Bella donna crudel, viva la morte!

„Halj meg” – így szólsz hozzám, és amíg
kegyetlen tekintetteddel a másvilágra
[küldesz,
Addig édes beszédeddel életet adsz
[nekem.
Jaj, de milyen gyilkos ez az élet,
ha csupán azért tartasz életben, hogy
[megölj!
Hagyj! Jól látom immár a szemeidben
És az ajkadon, hogy azt vallod,
szép, kegyetlen asszonyom: Éljen a halál!

* * *

A fordításokat Ujházi János és a Capella Silentium tagjai készítették.

A CAPELLA SILENTIUM 2009-ben alakult **Várkonyi Tamás** vezetésével, azzal a céllal, hogy az *a cappella* kórusirodalom elfeledett szépségeit felkutassa és megszólaltassa korszaktól, stílusoktól függetlenül; a zenetörténet rejtett összefüggéseit, kölcsönhatásait, zeneszerzők alkotásainak kapcsolatát izgalmas és újszerű szövegkörnyezetben bemutassa a mai hallgató számára. Repertoárján mintegy kétszáz mű szerepel, amelyeket mintegy ötven koncerten adott elő, tizenöt tematikus műsor keretében. Bár a versenyeken szereplés nem tartozik fő céljai közé, az első három évben két nemzetközi versenyen is megmérettette magát. Alig egy évvel megalakulása után, a 2010-ben megrendezett bécsi Schubert Versenyen elnyerte a kötelező mű legjobb előadásáért járó különdíjat, valamint továbbjutott a legjobbaknak fenntartott nagydíjas versenyre. Két évvel később pedig, 2012 októberében a vegyeskari kategória második helyén végzett Reginiben, ahol a legjobb kamarakórusnak járó különdíjat is neki ítélte a zsűri.

A CAPELLA SILENTIUM TAGJAI:

Balla Boglárka

Csipes Zoltán

Försönits András

Karsa Ilona

Németh Zsuzsa

Pap Kinga Marjatta

Stippinger Anita

Szablics Karolin

Terray Boglárka

Művészeti vezető: Mészáros Mátyás és Csernyik Balázs

A CAPELLA SILENTIUM EDDIGI MŰSORAI:

Hangok közötti utazás – William Byrd és ausztrál szerzők művei

Kórusművek a cappella és orgonakísérettel

Művek több kórusra – Közös koncert a Gemma énekegyüttessel

Missa ad fugam – Palestrina és Csajkovszkij művei

Dalok egy magányos költőhöz – Kórusművek Rilke verseire

Hattyúdalok

O lux et decus Hispaniae – Hispánia kincsei

Amerika hangja

Harangszó a tenger mélyéről – Johannes Brahms titokzatos világa

There is sweet music – európai körkép a századfordulóról

Hang, szó, kép – Luca Marenzio művei

À la française – Francia módra

A kánon művészete

Hommage à Josquin

„Stran'e diversa sorte” – Sokféle különös sors, sokféle különös zene

„Szerelemről dalolnék merészen...” – Petrarca-madrigálok a 16. és 20. századból

Romantikus reneszánsz – az egyházzene újjászületése a 19. században

Do, re, mi... – skálából lett remekművek

Hangversenykörút Magyarországon (Keszthely, Veszprém, Dunaújváros)

2014. augusztus

Hangversenykörút Erdélyben (Sepsiszentgyörgy, Csíkszereda, Marosvásárhely)

2015. július

Részletes koncertlista, repertoár és egyéb információk:

www.capellasilentum.com